

Supranaționalul ca stare intermediară. O schiță a ieșirii din era adversității

■

Marin Dinu

Profesor universitar doctor
Academia de Studii Economice București

Abstract. *The globalization has a authoritative sense against the idea of order. Any other trying – today we are stifled by an avalanche or tryings – is inevitably distorted. The content of the globalization is covered by the phenomenology and significance of the main ordinating principle. Globalization has to be understood starting from the ordinating principle to prevent its perception as an academic denomination of an immutable reality. What is operating as a main principle devide the world evolution in the pre-globalization period and globalization. Particular principle of the pre-globalization period is different of what is determining the global period. The ordinating principle of the pre-globalization is that of adversity and competition is that of the global period.*

Key words: *inter(national); pre-globalization; supra(national); post(national); globalization.*

■

Odată cu apariția statului-națiune a apărut și nevoia de reguli pentru o ordine internațională. Formulele anterioare erau centrate în jurul ideii de imperiu, cu metoda sa de cucerire prin războaie. Statele-națiuni, fără să renunțe la fascinația imperială, au încercat mai întâi varianta internaționalelor ideologice până să ajungă la ordinea instituțională specifică regimului internațional de după al doilea război mondial.

Regula s-a bazat pe funcționalizarea suveranității într-o lume interdependentă. S-a instituit supravegherea respectării regulii preeminente. Suveranitatea s-a salvat însă teoretic, dar a eșuat pragmatic. Capacitatea de gestionare a resurselor consolidării suveranității în manieră multilaterală s-a dovedit o iluzie a diplomației. Ordinea internațională a devenit teren de dispută între cei care și-au atras instrumentele puterii. Ordinea internațională de după prima parte a secolului trecut a început în manieră multilaterală de gestionare și a sfârșit prin a fi unilateral determinată. Astăzi ordinea este de tip hegemonic.

Hegemonizarea interdependențelor

Ordinea internațională hegemonică este un capăt de linie: al liniei de evoluție generate de un principiu ordonator, cel al adversității. Situația pare diferită, cu singura precizare că diferența nu este specifică. Ordinea hegemonică nu este diferită de ordinea imperială; a ajuns în etapa sa internațională, cu tendința de a se testa regula puterii supranaționale. Adică a unei singure supraputeri naționale. Inclusiv în ceea ce privește uniformizarea.

Ordinea hegemonică este nouă prin amploare, dar nu este principial diferită de formulele anterioare de ordonare a lumii. Ceea ce declarăm a fi diferit nu este în fond esențial, ci formal. Internaționalul a ajuns să fie o ordine în care jocurile sunt făcute de o putere supranațională, creându-se senzația că și ordinea a devenit supranațională. Fondul este înlocuit de formă.

Nu altă logică explică suprapunerile se sensuri cumva cu adevărat vinovate (Dinu, 2006). Ordinea internațională

gestionată de o putere supranațională este numită globalizare, deși ea este pur și simplu americanizare. Adică, ordinea internațională centrată pe interesele naționale ale supraputerii care sunt astăzi SUA.

Actualul regim internațional nu funcționează pe alte principii decât cele instituționalizate la Bretton Woods. Dacă este să vorbim de diferență, aceasta ar consta în reluarea reflexelor imperiale. Atenuarea diferențelor naționale se face însă acum prin strălucire supranațională, cu tendințe de forță supranațională.

Ordinea imperială era eminentamente instinctuală, ordinea internațională a unei puteri supranaționale este rațională. În fapt, s-a ajuns să se raționalizeze principiul ordonator. Adversitatea nu a dispărut, ci doar și-a sublimat dimensiunea naturală. Dictarea a devenit copiere și impunerea s-a transformat în modă; în moda corectitudinii politice. Oamenii nu își definesc libertatea după orizontul lor de așteptare, ci sunt liberi să respecte etaloanele nelimitate ale modelului unic. Principiul ordonator nefiind altul, realitatea își schimbă doar forma, nu și conținuturile.

Experiența omenirii închide astfel un ciclu, deși nu este sigur când se va întâmpla. Adversitatea sublimată rămâne totuși adversitate. Ea deschide o etapă nouă, cea a puterii supranaționale, fără să schimbe principiul ordonator al adversității. Adică și în faza supranațională ne aflăm tot în preglobalizare.

Dialectică perversă

Ordinea globală bazată pe supranaționalul hegemonic este de fapt ordinea internațională în faza sa ultimă. Translația de sens a supranaționalului înspre preeminența diferenței sale specifice este falsă. Supranaționalul hegemonic este internaționalul subordonat intereselor unui singur stat-națiune. Saltul de la particula *inter* la particula *supra* ține de arta magiei; ea face aparențele să fie evidente ca esență. Supranaționalul american, fie el și acceptat universal, are la bază determinarea adversității. Că în ultimul deceniu adversitatea ca partitură americană se difuzează liber nu este decât o simplă confirmare a continuității de esență în ordinea preglobală. A suprapune sensul globalizării pe supranaționalul hegemonic înseamnă a accepta funcționarea principiului adversității și dincolo de limitele lui firești.

Nu încapă îndoială că supranaționalul hegemonic este un interval, cu multiple variabile perverse și necunoscute tentante, în evoluția formei de ordine internațională în care au eșuat strategiile de gestionare a interdependentelor pe care s-a clădit sistemul statelor lumii. Este eșecul unei performanțe absolute a practicii suveranității statului național: instituțiile Bretton Woods. Adică a sistemului în care pentru conservarea unei valori individuale, cum

este suveranitatea, se acționează după îndemnul „să se salveze cine și ce poate”.

Bretton Woods a pornit de la ideea, generoasă pentru timpul acela, de a se miza pe o cauză comună, cea a interdependentelor ce solicită cooperare, dar printr-o concurență a rezultatelor individuale în consolidarea suveranității. Unii, tot mai mulți cu timpul, adică mai puțin unul până la urmă, au pierdut ritmul. Suveranitatea lor a generat, încet dar sigur, dependență de alte suveranități, apoi chiar de o suveranitate hegemonică.

Nimic contrariant în această evoluție. Substratul constituit de principiul ordonator a generat o continuitate de esență, chiar dacă uneori cu formule declarate noi, cum au fost cele numite supranaționale, fondate la Bretton Woods. După consumarea energiilor procooperare multilaterală, aceste instituții s-au blocat în disputele pentru controlul funcțiilor lor (Stiglitz, 2005).

Sigur, astfel de instituții au fost prea repede și cumva neadecvat declarate drept vectori ai guvernării internaționale, cu nuanțări nominative uneori mondiale sau globale. Ele, mai degrabă, au fost expresia satisfacției de a fi găsit, după ororile războaielor mondiale, o soluție pentru consumarea energiilor negative, un fel de structuri pentru terapia comună a elitelor internaționale. Cauzele comune însă au fost din ce în ce mai mult abandonate proiectelor de tranșare a controlului suveranităților, mai întâi din perspectivă economică, mai apoi, militară și politică. Din exponente ale cooperării multiple, instituțiile Bretton Woods au devenit mecanisme de transmisie a intereselor celui mai puternic membru fondator. Ambiționarea unora de a menține statutul primar a însemnat, ca în cazul ONU, abandonarea lui financiară.

Logica naturală a confiscării

Guvernanța internațională născută la Bretton Woods a eșuat în spectrul guvernantei supranaționale inventate de SUA, în calitate de unică putere a lumii, adică de superputere. Regimul internațional care-și inventase în cooperarea multiplă supapa de refulare a adversității a fost înlocuit cu regimul internațional guvernat supranațional de o superputere. Din păcate, soluția nu depășește adversitatea, ci doar îi dă un alt sens: devine antisuperputere.

Pentru prima dată în istorie principiul ordonator al lumii dezvoltă o fenomenologie a adversității unidirecționale. Chiar și unde toleranța părea că dă tonul deciziilor și atitudinilor publice, în Europa, adversitatea se conturează tot mai mult ca o tendință antisuperputere (Roger, 2002). Și asta cu atât mai mult cu cât superputerea multiplică dovezile că-și ia rolul în serios de generator de adversitate, practicând în regimul și în relațiile internaționale unilateralismul absolut.

Mediile academice încearcă să neutralizeze perceperea situației translatând analizele adversității în contextul dezbaterilor despre globalizare. Manevra a avut însă alt efect decât cel scontat, inducând ideea că regimul internațional se află într-o perioadă de tranziție – cu inevitabilul ghem de crize – spre un regim global, ce ar putea fi luat drept un progres sau cel puțin o variantă îmbunătățită a unei situații limită în care se află omenirea.

Bibliografia globalizării a întreținut cu îndestulare iluzia de altceva, cumva radical diferit, oricum acreditat cu capacitatea de a depăși criza, în materie de regim și relații internaționale. Numai că, în acest caz, este vorba de o suprapunere forțată a două idei ce se referă la două constituții într-adevăr diferite ale interdependențelor în lume ca sistem. Confiscarea supranaționalului, ca stare specifică de guvernanta globală, de către un stat în calitatea lui de superputere, nu schimbă logica și fenomenologia principiului ordonator al adversității. Cel mult se asigură principiului adversității noi sfere de împlinire, din ce în ce mai rafinate, mai periculoase și mai greu de prevenit sau controlat. Orice s-ar spune, terorismul este un produs al noilor resurse de adversitate generate de superputerea ce-și impune de manieră supranațională interesele strictamente naționale.

Deturnarea în sens național a supranaționalului dezvoltă algoritmi imperiului, a cărui vocație nu s-a dovedit nicidecum romantică, chiar dacă eroismul rămâne încă o valoare care înfierbântă imaginația și motivează gesturi publice.

Supranaționalului trebuie până la urmă să i se accepte sensul intrinsec, în acord însă și cu evoluțiile regimului internațional spre formule în care decizia să aibă ritualuri care să nu excludă pe cineva. Altfel se stimulează la infinit adversitatea.

În logica supranaționalului confiscat național se produce inevitabil și marea adversitate. Contrapunerea în sine a intereselor girate de suveranitate este producătoare de adversitate. Ieșirea din cercul vicios al adversității se face într-adevăr pe calea supranaționalului, ca formulă a punerii în comun de către statele-națiuni a protocolului de funcționare a mecanismelor guvernantei globale. Este un traseu al nonexcluderii, chiar dacă episodic ar putea să aibă și borne ale non-combat-ului.

Propensiunea puterii trebuie să iasă din logica adversității și să intre în logica umană a competiției.

Epuizarea naționalului

Supranaționalul nu este o mântuire. Transferul, bunăoară, a neputințelor naționale asupra supranaționalului aproape că nu poate fi evitat. Și asta chiar în pandant cu transferul, deja evident, al exceselor de putere.

Supranaționalul, ca și supranaturalul, sunt spații ale deversării nevrozelor, iluziilor, ambițiilor, riscurilor. Înainte de a fi real, supranaționalul a fost, ca și supranaturalul, imaginativ. Întotdeauna, spațiile bânuite de închipuiri, de fantome, nu pot fi locuite. Supranaționalul ar reprezenta o simplificare prin abstractizare a problemelor complicate pe care le are omenirea. Supranaționalul riscă să fie nisipul în care își vâră capul struțul doritor să nu-l ajungă pericolul.

Mai grav, supranaționalul ar putea fi un supranatural raționalizat sau cel puțin accesibil. Din păcate, expresia „supranațional” din nou, la fel ca „supranaturalul”, invită la evadare din condiționalitățile și dependențele specifice vieții. Ceea ce nu s-a reușit să se rezolve dintotdeauna în manieră națională și internațională s-ar transfera spre nerezolvare veșnică supranaționalului.

Există o singură variantă în care ceea ce ar trebui să fie supranaționalul ca formulă a guvernantei globale ar reuși: să se iasă din logica adversității. Cine? Aici nu este simplu de convenit. Răspunsul la întrebarea cine să iasă din logica adversității este chinuitor, nu doar pentru că este complicat. El se referă la regulă, nu la excepție. Trimite la constituție, nu la stare, la logică, nu la practică. Răspunsul ține de o altă realitate care să o înlocuiască pe cea bazată pe adversitate.

Răspunsul este o nouă sinteză care o transformă într-un episod pe cea în care ne aflăm acum. Răspunsul înseamnă detaliile unei alte modernități, după ce modernitatea născută din revoluțiile industriale și naționale și-a diminuat forța de iradiere, chiar și-a epuizat posibilitățile de combinare a factorilor specifici de dezvoltare. Este vorba de o civilizație dincolo de industrialism și etatism, de valori care să configureze lumea nu pe direcția inter, epuizată, nici pe direcția supra, eșuată. Lumea care să dea răspunsul la întrebarea de mai sus este una care trebuie să iasă din logica naționalului, chiar dacă prin asta înțelege deocamdată o criză identitară de tip apocaliptic. Dacă nu încearcă acest exercițiu, poate întâi mental, apoi pragmatic, nu va scăpa de chingile adversității, perfecționată de instrumentarul fabricat de suveranitate pentru regimul internațional.

Practic, ieșirea din logica naționalului, cu extensiile sale *supra* și *infra*, sugerează intrarea într-un adevărat regim al lumii ca întreg. Evoluțiile postnaționale, chiar dacă vor fi trăite ca tragedii ale morții unor valori precum suveranitate, independență etc., sunt singurele menite să ducă la societatea globală. Și asta pentru că adversitatea își pierde sensul, nevoia de afirmare și confirmare identitară fiind satisfăcută de competiție.

Caseta

Dilema permisivă

Desigur, se pune întrebarea de ce este nevoie să ajungem la o societate globală. Această întrebare ia adeseori forme agresive, în stradă. Cumva ciudat, fără să avem viziunea despre ce este vorba, suntem martorii unei contestații subtil mediatizate ca să poată fi trecută cu vederea. E ca și când urmează să se producă un eveniment, chiar o nuntă, la care oaspeții, conduși de cuscri și nași, demonstrează împotriva perechii mirilor. Adică este un fapt și ridicol, și absurd. Cei care ar trebui să se bucure de nuntă aleg să zădărnicească fericirea tânărului cuplu. În loc să guste din bucate, aruncă cu ele în capul mirilor. Bacșiușul orchestrei este destinat să schimbe nuneasca în marș funerar.

Într-o atmosferă astfel viciată se nasc proiecte vicioase. Ce vor nuntași? Să nu aibă loc nunta pentru care s-au pregătit? Motivația nu o putem afla în manieră rațională.

Nota bene: Analizele lui Noam Chomsky (cel mai influent intelectual al lumii) despre rolul SUA (desigur, al actualei administrații) în lumea de azi și ale lui Jürgen Habermas (cel mai notoriu filosof al momentului) despre misiunea Europei (desigur, a elitelor comunitare) mi-au sugerat această casetă. Caseta se numește, de fapt, „Lema Chomsky - Habermas” (vezi: www.chomsky.info și www.habermasonline.org)

Să protesteze împotriva societății globale pentru că se numește așa? Se poate, având în vedere comportamentul invitaților la nuntă. Pentru că se schimbă viața unor oameni? Și asta este de reținut dacă ne uităm la voalul miresei care plutește în sosul chiftelelor.

Și totuși, există ceva care nu ne lasă complet năucii. Este faptul că globalizarea a venit prea repede peste o realitate ce-și aranjase altcumva aliniamentele, iar principiul acesteia este încă funcțional. El este cel care a stricat nunta. În fapt, nu este cazul să apară o altă generație care să ceară succesiunea. Adversitatea este soluția.

Cu ce vine globalizarea? Cu pretenția de a schimba principiul care a spart nunta. Ea nu doar că trebuie să aibă loc, ci chiar trebuie să pună bazele unei competiții, pentru ca nunțile să fie tot mai multe și toate să reușească.

Confirmarea schimbării

Ieșirea din logica primei modernități nu poate fi una instantanee, ba chiar ea durează de câteva decenii și încă nu putem fi siguri că și-a epuizat evoluțiile. Astăzi cunoaștem varianta deviantă a supranaționalului gestionat în interesul național al unei superputeri. Starea aceasta, fără să fie globalizare, are extensie globală. Intrarea într-o nouă modernitate nu va fi un fapt care se produce brusc. Este vorba de nașterea și internalizarea valorilor specifice și apoi de structurarea guvernantei globale. Ar putea să fie în calcul perioade mai lungi decât așteptările generaționale actuale.

Cert este că prin supranaționalul hegemonic nu am depășit internaționalul adversativ. Principiul adversității face regulile regimului și relațiilor internaționale. Suntem în declinul primei modernități care caută surrogate matriceale pentru noua modernitate, practic pentru a zădărnici insinuarea ei. Adevăratul conflict între civilizații nu este cumva marcat religios (Huntington, 1998), ci este un conflict între valorile primei modernități și valorile celei de-a doua modernități (Beck, 2003), mai ales din perspectiva regimului global.

La drept vorbind, ne aflăm într-un conflict acerb dintre regimul supranațional gestionat național de o superputere și ceea ce ar trebui să se contureze ca regimul postnațional al societății globale. Arhitectura instituționalizată a postnaționalului ar trebui să definească regimul societății

globale. Se mută definitiv accentul de pe instrumente (statele-națiuni, bunăoară) pe societate ca sumă de actori (societatea civilă, comunități epistemice, entități profesionale, grupări de lobby, structuri de reprezentare, societăți comerciale, comunități de interese, identități minoritare etc.).

Societatea globală este eminentemente postnațională, chiar dacă ea ar putea să conțină reconfigurări poststatele la nivelul guvernantei. O perioadă statul va funcționa regresiv, în sensul diminuării rolului și funcțiilor lui tradiționale, până la apariția formulelor de administrare specifice societății postnaționale.

Experimentul guvernantei UE, prin partajarea competențelor pe niveluri și accesibilitatea la decizie a altor componente decât cele ale statului-națiune, pare să prefigureze societatea globală de tip postnațional. Guvernanța UE aproximează de manieră funcțională aliniamentele societății globale. Desigur, cu multe necunoscute în ceea ce privește zonele de coliziune dintre valorile care ies din grila motivațională și cele care instituie reperele noii grile. UE este, din acest punct de vedere, un spațiu de conflict deschis dintre prima și cea de-a doua modernitate. Dintre lumea concurenței randamentale, care exclude, și lumea competiției pentru performanță, care se redispune după reguli inclusive. S-ar putea ca o perioadă mai lungă să nu se funcționalizeze mecanismele și

practicile, dar s-a creat o dependență de această cale, iar aderența are forța să împingă lucrurile înainte. Desigur, nu împotriva logicii naturale a competiției, ci împotriva reflexelor condiționate irațional de adversitate.

Proba de economie

Modelul economic are influență enormă în evoluții pentru că el deja a efectivizat tendințele postrandamentale, a reglementat concurența drept competiție, a limitat excluderea socială introducând coeziunea socială, a făcut ca munca să corespundă esenței umane transformând creativitatea și cunoașterea în resursele preeminente ale economiei, a reconciliat natura umană cu natura-mamă reducând externalitățile negative.

Desigur, aceste străpungeri sunt în economia europeană și ele nu sunt la fel de spectaculoase precum cele din economia americană. Marea diferență care devine specifică este că în economia europeană nu se mizează pe speculație, pe excesele pieței ca regulator, pe deversarea în exterior pe canalul monetar a deficitelor cronice, pe consumul stimulat prin politica de rostogolire a creditului, pe etosul permisivității succesului, pe iluzia monovalenței tuturor posibilităților etc.

Regula în economia randamentală este excluderea. Concurența ca țintă este o formulă a adversității cu consecințe structurale. Chiar ideea de concurență devine în practica americană o extensie a adversității. Modelul este bun dacă exclude, mai ales, oameni, și este rău dacă urmărește coeziune socială.

Logica adversității în formula americană a concurenței are o ultimă consecință: randamentul este antiuman, economia este antisocială. Altfel este europeană! Chiar dacă pare caricatural, semnificațiile nu sunt inventate pentru a susține ipoteza buclei deviate în care s-a ajuns și în economia hrănită de supranaționalul confiscat de o superputere. Economia americană este consecventă cu logica superputerii ajunse să gestioneze supranaționalul. Nu o poate face decât pe baza principiului adversității, translatată în economie prin formula academică a concurenței, adică prin regula excluderii.

Economia europeană, pentru că încearcă să aibă finalitate socială limitând excluderea, recunoaște deschis că este distributivă. În economia europeană cooperează inteligent și Friedman, și Keynes, spre deosebire de economia americană, unde la tribună se află Friedman, iar motorul economiei este alimentat de Rumsfeld după manualul lui Keynes. Unde se deversează rezultatele? În proiectul supranațional, pe diviziile valorilor unei lumi a adversității. Ce efecte are proiectul? Reproduce adversitatea, ca singură regulă a testării performanței randamentale. Economia este scopul, societatea este cel mult mijlocul. Ingredientul ideologic al adversității în faza

în care o superputere gestionează supranațional omenirea nu poate fi decât corectitudinea politică. Orice superputere ajunge la desăvârșire: este suficientă sieși!

Desigur, există o timorare europeană în raport cu proiectul american. Ba chiar uneori devin evidente încercările de imitare a modelului. Nu încapе îndoială că Europa se afla la o răscruce: ori decade acceptând regula adversității în care jocul este făcut de SUA, ori devine ea însăși, urmând calea societății globale. Adică, ori își pierde identitatea favorizând prelungirea preglobalizării americane (sau – direct spus – americanizării lumii), ori renaște optând pentru era globalizării la timona căreia se află.

Proiectul american, cu alte cuvinte preglobal, este unul al economiei ca suport material al adversității, în timp ce proiectul european, adică global, este unul al societății, ca suport spiritual al competiției. Este o răsturnare de sensuri mai mult decât conjuncturală; este chiar schimbarea opțiunilor pentru o altă modernitate. Din punctul acesta de vedere americanii chiar sunt de pe Marte, iar europenii de pe Venus (Kagan, 2003).

Dinamismul economiei americane este esențialmente determinat de componența disimulată a economiei de război (SIPRI, 2003). Practic, bugetul militar al Statelor Unite a egalat deficitul bugetar federal, de peste 500 mld. \$. În UE asta este de neimaginat. Comenzile de la bugetul federal spre sectorul superspecializat al C-D militare și spre producția propriu-zisă de apărare accelerează evoluțiile în celelalte sectoare. Relansarea în industrie a programelor militare în perioada Reagan a făcut posibil avântul din perioada Clinton și a motivat și altcumva decât pe baza valorilor libertății și democrației campaniile din Afganistan și apoi din Irak.

Randamentalismul american are nevoie de adversitate ca să performeze, societatea globală europeană are nevoie de competiție care să-l reincludă pe cel învins în competitivitate. Modelul american are un singur învingător, mereu același, în timp ce modelul european admite reluarea competiției pentru toți competitorii. America iubește ruleta rusească, iar Europa turnirul cavaleresc. Modelul american este eminent al preglobalizării, unde funcționează principiul adversității. Modelul european este al globalizării, unde principiul este al jocului de echipă, al competiției.

Unde ajungem?

Punctul critic al evoluției erei adversității este ecranat de tendința supranațională de tip hegemonic. Practic, se amână consecințele printr-o decizie cinică de genul „după noi, potopul!”.

În realitate, lucrurile stau și mai rău. Starea conflictuală dintre modelul erei preglobale și cel al globalizării,

reprezentate politic unul de SUA, celălalt de UE, este tot mai dificil de temperat. Modelul adversității a devenit tot mai iritat de modelul competiției. Aproape că nici nu mai contează ideile în dispută. Unii chiar vorbesc de un conflict structural în interiorul Occidentului, între Vest și Vest. (Glucksmann, 2003). Totuși, contează faptul că modelul adversității exclude unilateral alternativa competiției. De fapt, chiar aceasta este rațiunea profundă a modelului adversității: să excludă. Pe măsură ce modelul competiției se înfiripă, ba chiar ar putea să iradieze idei și practici, tensiunea crește în modelul adversității.

Nu se explică altcumva faptul că astăzi deja se vorbește de două Occidente, unul european și altul american. (Garton Ash, 2004), aflate în contrapondere ireconciliabilă.

Trebuie spus că aspectele contradictorii ale modelelor pe care le reprezintă SUA și UE deschid o zonă de conflict necunoscută în istorie. Nu atât pentru că se produce acolo unde niciodată nu s-a mers până la a anula șansele de coaliție, ci pentru că se suprapune pe alte conflicte, chiar armate, în care, într-un fel sau altul, ambele părți sunt implicate. Dacă ar fi în joc doar dimensiunea economică nu ar fi așa de grav, deoarece potențialul de echilibru între

adversari este în acest domeniu o realitate. Componentele militare și ideologice sunt cele care îngrijorează. Într-un fel ironic, ambele părți au transferat asupra celorlalte nevrozele din timpul războiului rece și sunt pe cale să identifice un nou (și se pare salvator) dușman care să le motiveze nevoia de luptă. Pentru că autorul primei modernități este Occidentul în întregime sau, criza modernității bazate pe industrialism și funcțiile statului-națiune se receptează drept criză a Occidentului. UE are și o altă necunoscută în această criză când acționează ca Europa istorică, după ce va fi reușit să includă toate țările europene.

Dincolo de inflamarea identităților însă, nu putem să nu remarcăm apropierea evoluțiilor de o masă critică a schimbării. Deocamdată funcționează legea pendulului, dar ar putea să funcționeze și legea bulgărelui de zăpadă. Totul este de unde pornește și spre ce se îndreaptă, căci efectele sunt previzibile: un model dispare. Care? Cel în care omul este o rotiță randamentală sau cel în care omul este resursa preeminentă? Răspunsul oricum vine, chiar dacă noi nu îl dăm. Opțiunea pentru UE este, în particular pentru români, un fel de răspuns.

Bibliografie

- Beck, U. (2003). *Ce este globalizarea? Erori ale globalismului – răspunsuri la globalizare*, Editura Trei, București
- Dinu, M. „Relevanța rațională a paradigmei difuze”, în *Economie teoretică și aplicată*, nr. 1(496), pp. 112-116, 2006
- Garton Ash, T. (2004). *Free World. America, Europe and the Surprising Future of the West*, Random House, New York
- Glucksmann, A. (2003). *Ouest contre Ouest*, Plon, Paris
- Huntington, S.P. (1998). *Ciocnirea civilizațiilor și refacerea ordinii mondiale*, Editura Antet, București
- Kagan, R. (2003). *Of Paradise and Power: America and Europe in the New World Order*, Alfred A. Knopf, New York
- Roger, Ph. (2002). *L'ennemi américain: Généalogie de l'antiaméricanisme français*, Seul, Paris
- Stiglitz, E.J. (2005). *Globalizarea. Speranțe și deziluzii*, Editura Economică, București
- SIPRI Yearbook (2003). *Armaments, Disarmament and International Security*, SIPRI, Stockholm